

*ISTRAŽIVANJA I—II, izdanje Instituta za izučavanje istorije
Vojvodine, Novi Sad 1971, 1973, str. 571, 511.*

Na osnovu uvodne reči redaktora, Čede Popova i Aleksandra Foriškovića, doznajemo da će ova periodična naučna publikacija Instituta za izučavanje istorije Vojvodine objavljivati prvenstveno one radove koji su posvećeni najvažnijim problemima vojvodanske istorije. Uz to, u obzir dolaze i oni članci, rasprave i studije koji nisu direktno vezani za istorijsku problematiku Vojvodine, ali čine određenu tematsku celinu.

Prvi broj sadrži radove sa naučnog skupa »SK Vojvodine 1919—1969«, koji je organizovao Institut u Novom Sadu 1969. godine, u povodu pedesetogodišnjice SKJ i tridesetogodišnjice narodnog ustanka i revolucije u Jugoslaviji. Sastoji se od tri dela. U prvom (9—286) saopšteno je 16 radova i to:

Nikola Gaćeša, KPJ i agrarno pitanje u Jugoslaviji između dva rata, s posebnim osvrtom na Vojvodinu (11—27); Ranko Končar, Ideja o autonomiji Vojvodine i KPJ (29—52); Šandor Mesaroš, Radnički pokret u Vojvodini za vreme prvog svetskog rata (53—63); Branislav Vranešević, Iz revolucionarne borbe novosadskih grafičkih radnika (1919—1920) (65—92); Milenko Palić, Proletarijat Vojvodine u borbi za jedinstveni front radnika u periodu 1919—1929. (94—116); Todor Stojkov, Građanska opoziciona vođstva u vreme šestojanuarske diktature (1919—1935) (117—123); Đorđe Milanović, Počeci i prvi uspesi u razvoju narodnog fronta u Vojvodini tokom 1935. i 1936. godine (143—156); Ivan Popović, Stvaranje inicijativnog odbora stranke radnog naroda u Novom Sadu 1938. godine (157—167); Novak Petrović, Namere ustaške vlasti da protera pravoslavno sveštenstvo iz Srema (169—196); Josip Mirnić, Političke i taktičke koncepcije rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta u Bačkoj 1941—1943. (187—197); Đorđe Momčilović, Akcije PK KPJ za Vojvodinu na uspostavljanju i održavanju veza sa partijskim organizacijama i forumima u Banatu 1941—1945. (199—226); Milan I. Obradović, Rad partije na stvaranju obaveštajne organizacije u Vojvodini (227—244); Ruža Cvejić, Uloga Komunističke partije Jugoslavije u organizovanju i radu uprave za Banat, Bačku i Baranju (245—255); Laslo Rehak, Izgrađivanje pogleda KPJ u odnosu na nacionalne manjine (257—270); i Aleksandar Raić, Prilog istraživanju kolektivizacije sela u Vojvodini (1947—1953) (271—286).

U drugom delu (287—410) objavljene su studije Đerđa Gala i Branka Petranovića, koje indirektno tretiraju deo problematike najnovije vojvodanske istorije. Đerđ Gal u svojoj studioznoj raspravi razmatra Neka pitanja stava Sovjetske republike Mađarske prema Kraljevini SHS i jugoslovenskom radničkom pokretu (284—349), a Branko Petranović pod naslovom: KPJ i društvenopolitičke promene u Jugoslaviji od AVNOJ-a do Ustavotvorne skupštine (351—410), prikazuje evoluciju stava pojedinih slojeva i organizacija u datom periodu i njihovo diferenciranje za ili protiv NOB-a i odluka AVNOJ-a.

U trećem delu sveske (413—556) objavljena su dva tematska izbora arhivske građe. Prvu skupinu, koja se odnosi na pokušaj osnivanja srpsko-rumunske seminarije u Temišvaru u XVIII veku (415—491), pripremio je Nikola Gavrilović, a drugu zbirku, Građa za istoriju ćirilske štamparije krajem XVIII veka (493—556), priredio je Slavko Gavrilović, koji je uz nju napisao i članak o istorijatu te štamparije.

Pri kraju knjige nalaze se: registar ličnih (557–567), registar geografskih imena (569–577) i sadržaj.

U prvom delu druge sveske, Istraživanja (7–290), objavljene su tri studije. Đorđe Ignjatović pod naslovom: Svetozar Miletić, Ljuben Karavelov i bugarski nacionalnooslobodilački pokret 1867–1878 (7–98), osvetljava političku saradnju dveju najistaknutijih političkih ličnosti kod Srba i Bugara u drugoj polovini XIX veka. Gotovo identični politički pogledi na goruće probleme svojih naroda, pre svega na borbu za oslobođenje i državno uređenje na federativnim principima, pogodovali su toj saradnji. U raspravi: Poezija Mite Popovića na mađarskom jeziku (99–112), Ištvan Seli govori o pesniku Miti Popoviću. Taj malo poznati pesnik pisao je pesme još kao gimnazijalac, pod uticajem mađarskih klasika, na mađarskom jeziku. Međutim, kasnije je, pod uticajem srpske studentske omladine u Pešti, počeo pisati na srpskom, iako nije dovoljno poznavao taj jezik. Umetnička vrednost Popovićevih pesama nije velika i zanimljive su isključivo s kulturno-istorijskog aspekta. Slovačka narodna stranka i Vojvodina (1895–1918) (113–194) tema je studije Arpada Lebla u kojoj autor pretresa politički život Slovaka na teritoriji današnje Vojvodine u navedenom periodu. Osvetljava veze Slovaka, posredstvom Slovačke narodne stranke, sa građanskim strankama Srba, Rumuna, Nemaca, Mađara i sa radničkim pokretom tih naroda. Iako su se često te veze zasnivale na ličnim kontaktima slovačkoga političkog vodstva sa rukovodiocima ostalih stranaka, ipak su permanentno postojale. Toma Milenković posvetio je svoju studiju socijalreformističkom pravcu u radničkom pokretu jugoslovenskih zemalja (sredina 1917 – 2. avgust 1921) (195–207), i ona predstavlja uvodni deo autorove doktorske disertacije u kojoj je obradio Socijalističku partiju Jugoslavije (1921–1929). On izlaže genezu socijalreformizma u pojedinim oblastima Jugoslavije, zadržavajući se na stvaranju socijalreformističkih stranaka u jugoslovenskim zemljama, prikazuje njihov međusobni odnos i zajednički stav prema komunističkom radničkom pokretu. Iako su programske razlike među njima bile vidne, njihova zajednička borba protiv komunista dovela ih je 2. avgusta 1921. do ujedinjenja u Socijalističku zajednicu Jugoslavije, kao »prelaznu formu ka punom organizacionom udruženju svih jugoslovenskih socijalreformista«.

Drugi deo sveske (293–447) ispunjava arhivska građa. Slavko Gavrilović objavio je (293–383) izveštaj Ugarske dvorske kancelarije o nemirima na vukovarskom spahiluku 1822/23. a Radmila Popović: Dokumenta o srbijanskim dobrovoljcima u Vojvodini 1848–1849 (385–447). Uz njih je priložila mnoštvo spiskova koji pružaju interesantne podatke o poreklu, načinu dolaska, naoružanju i rodu vojske kome su dobrovoljci pripadali.

U trećem delu sveske (453–510) Borivoje Marinković dao je prvi put kompletnu bibliografiju Ilariona Ruvarca u povodu 140-godišnjice njegova rođenja (1832–1972).

Đorđe Gavanski